

BUDJET TRANSFERLARI VA UNING O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTIDAGI O'RNI

Axmadjonov Xojiakbar Qodirjon o'g'li

Bank-Moliya Akademiyasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14720262>

Annotatsiya. Ushbu maqola byudjet transfertlarining O'zbekiston iqtisodiyotidagi ahamiyati va ularning mintaqaviy rivojlanish va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishdagi rolini tahlil qiladi. Byudjet transfertlari markaziy hukumatdan mahalliy davlat organlariga yoki mintaqalarga ajratilgan mablag'lar bo'lib, ularning samarali taqsimlanishi iqtisodiy o'sish, ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilash va infratuzilma rivojlanishiga yordam beradi. Maqolada, shuningdek, O'zbekistonning byudjet transfertlari tizimining tashkiliy tuzilishi, iqtisodiy rivojlanishdagi ta'siri va samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan tavsiyalar keltirilgan. Tavsiyalar orasida shaffoflikni oshirish, resurslarni samarali taqsimlash, mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish, mahalliy byudjetlarni boshqarish bo'yicha treninglar va innovatsion texnologiyalarni joriy etish kabi chora-tadbirlar mavjud. Ushbu maqola byudjet transfertlarining samarali boshqarilishini ta'minlash uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan asosiy qadamlarni ko'rsatib beradi va O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga qo'shgan hissasini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: byudjet transfertlari, mintaqaviy rivojlanish, iqtisodiy tengsizlik, ijtimoiy xizmatlar, infratuzilma rivojlanishi, resurslarni taqsimlash, innovatsion texnologiyalar, mintaqaviy iqtisodiy o'sish, rivojlanish strategiyalari.

BUDGET TRANSFERS AND THEIR IMPORTANCE IN THE ECONOMY REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes the importance of budget transfers in the economy of Uzbekistan and their role in regional development and reducing economic inequality. Budget transfers are funds allocated from the central government to local authorities or regions, and their effective distribution contributes to economic growth, improving social services, and infrastructure development. The article also discusses the organizational structure of Uzbekistan's budget transfer system, its impact on economic development, and the recommendations needed to improve its efficiency. Among the recommendations are increasing transparency, efficient resource allocation, developing regional development strategies, providing training for managing local budgets, and introducing innovative technologies. This article outlines the key steps that should be taken to ensure effective management of budget transfers and analyzes their contribution to the stable development of the economy of Uzbekistan.

Keywords: budget transfers, regional development, economic inequality, social services,

infrastructure development, resource allocation, innovative technologies, regional economic growth, development strategies.

БЮДЖЕТНЫЕ ТРАНСФЕРТЫ И ИХ РОЛЬ В ЭКОНОМИКЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Аннотация. В статье анализируется значение бюджетных трансфертов в экономике Узбекистана и их роль в региональном развитии и сокращении экономического неравенства. Бюджетные трансферты — это денежные средства, выделяемые центральным правительством органам местного самоуправления или регионам, эффективное распределение которых способствует экономическому росту, повышению качества социальных услуг и развитию инфраструктуры. В статье также представлены рекомендации, необходимые для совершенствования организационной структуры, влияния на экономическое развитие и эффективности системы бюджетных трансфертов Узбекистана. Рекомендации включают такие меры, как повышение прозрачности, эффективное распределение ресурсов, разработка стратегий регионального развития, обучение управлению местным бюджетом и внедрение инновационных технологий. В статье излагаются основные шаги, которые необходимо предпринять для обеспечения эффективного управления бюджетными трансфертами, и анализируется их вклад в устойчивое развитие экономики Узбекистана.

Ключевые слова: бюджетные трансферты, региональное развитие, экономическое неравенство, социальные услуги, развитие инфраструктуры, распределение ресурсов, инновационные технологии, региональный экономический рост, стратегии развития.

KIRISH

Byudjet transfertlari markaziy hukumatdan mahalliy davlat organlariga yoki mintaqalarga ajratilgan mablag'lardir. Bu mablag'lar mahalliy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish, ijtimoiy va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va mintaqaviy tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi.

O'zbekistonda byudjet transfertlari tizimi mintaqalarga moliyaviy yordam ko'rsatishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqolada byudjet transfertlarining samaradorligini oshirish va ularning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini chuqur tahlil qilamiz.

Byudjet transfertlari markaziy hukumatdan mahalliy davlat organlariga yoki mintaqalarga ajratilgan mablag'lardir. Bu mablag'lar mahalliy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish, ijtimoiy va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va mintaqaviy tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi.

O'zbekistonda byudjet transfertlari tizimi mintaqalarga moliyaviy yordam ko'rsatishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqolada byudjet transfertlarining samaradorligini oshirish va ularning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini chuqur tahlil qilamiz.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda byudjet transfertlari tizimi, asosan, markaziy hukumatdan mintaqaviy va mahalliy darajalarga ajratilgan mablag'larga asoslanadi. Byudjet transfertlari quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- Vertikal transfertlar: Markaziy hukumatdan mintaqalarga va mahalliy hokimiyatlarga ajratilgan mablag'lar. Bu transfertlar, asosan, ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirish uchun ishlatiladi.
- Gorizontalar transfertlar: Mintaqalar o'rtasida amalga oshiriladigan transfertlar, bu yordam ko'proq iqtisodiy qiyinchiliklarga duchor bo'lgan hududlarga ajratiladi.

O'zbekistonda transfertlar ko'pincha ijtimoiy sohalarga (sog'liqni saqlash, ta'lim, sog'liqni saqlash) yo'naltirilgan bo'lsa-da, ba'zi mintaqalar iqtisodiy yuksalish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni hali to'liq olmayapti.

Statistika ma'lumotlariga ko'ra, byudjet transfertlari ko'proq Toshkent, Farg'ona va Samarqand kabi rivojlangan hududlarga ajratilmoqda, biroq boshqa mintaqalar uchun bu mablag'lar yetarli emas.

Byudjet transfertlarining iqtisodiy rivojlanishdagi roli katta. Ular:

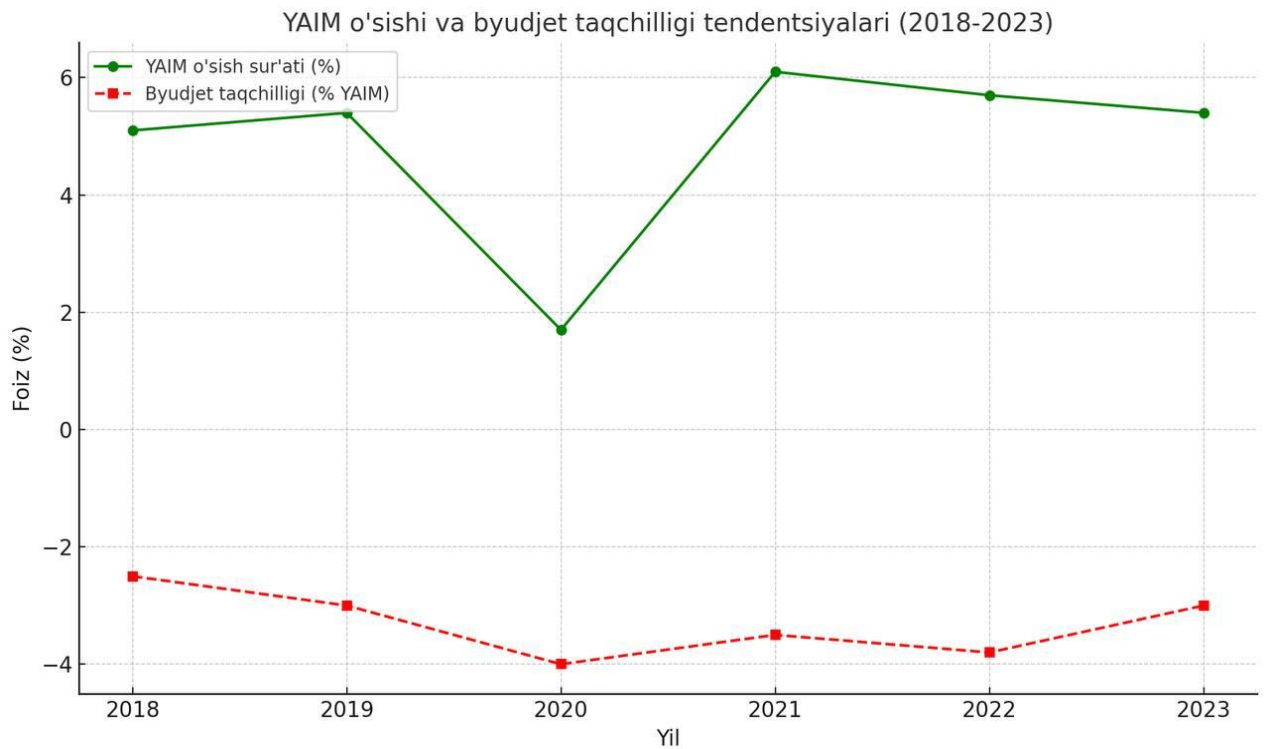
Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash: Byudjet transfertlari markaziy hukumat tomonidan mahalliy hududlarga ajratilishi, xususan iqtisodiy inqirozlar paytida, iqtisodiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi.

Masalan, 2020-yilning pandemiya davrida ajratilgan mablag'lar sog'liqni saqlash tizimini qo'llab-quvvatlashga yordam berdi.

Mintaqaviy o'sish: Byudjet transfertlari yordamida qishloq hududlarida infratuzilma rivojlanishi va ish o'rinlari yaratish mumkin.

Bu o'z navbatida, hududiy iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi va aholi turmush darajasini yaxshilaydi. Ijtimoiy farqlarni kamaytirish: Byudjet transfertlari, ayniqsa ijtimoiy xizmatlar va ta'lim sohalariga yo'naltirilganda, o'zgaruvchan ijtimoiy farqlarni kamaytirishga yordam beradi.

Bu esa mintaqaviy barqarorlikni va jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

YAIM o'sishi va byudjet taqchilligi tendentsiyalari (2018-2023)

Grafikdan ko'rinib turibdiki, 2018-2023-yillar davomida O'zbekiston iqtisodiyotida YAIM o'sish sur'ati va byudjet taqchilligi o'rtasida sezilarli o'zgarishlar yuz bergan.

YAIM o'sish sur'ati:

2018 va 2019-yillarda YAIM o'sish sur'ati mos ravishda 5.1% va 5.4% ni tashkil etgan, bu iqtisodiy barqarorlikning dalilidir.

2020-yilda global pandemiya ta'siri ostida o'sish sur'ati 1.7% gacha pasaygan, bu iqtisodiy faoliyatning qisqarishini ko'rsatadi.

2021-yildan boshlab YAIM o'sish sur'ati 6.1% ga ko'tarilgan, bu esa iqtisodiy tiklanishning belgisi bo'lib xizmat qiladi. 2022-2023-yillarda esa YAIM o'sishi barqarorlashib, mos ravishda 5.7% va 5.4% ni tashkil etdi.

Byudjet taqchilligi:

Byudjet taqchilligi 2018-yilda YAIMning -2.5% ni tashkil etgan bo'lsa, 2019-2020-yillarda bu ko'rsatkich oshib, -3.0% va -4.0% gacha yetdi. Bu hukumatning pandemiya sharoitida qo'shimcha xarajatlar amalga oshirganini ko'rsatadi.

2021-yilda taqchilik -3.5% gacha kamaygan, bu esa iqtisodiy tiklanish va fiskal boshqaruvdagi yaxshilanishlarni ifodalaydi.

Keyingi yillarda byudjet taqchilligi YAIMning -3.8% (2022) va -3.0% (2023) darajasida bo'lgan.

Ushbu davrda YAIM o'sishi va byudjet taqchilligi o'rtasidagi bog'liqlikni kuzatish mumkin.

Hukumatning byudjet transferlari iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynagan, ayniqsa pandemiyadan keyingi tiklanish davrida.

Byudjet transfertlaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi tavsiyalarni ko'rib chiqish mumkin: Byudjet transfertlari taqsimlanishining samarali bo'lishi uchun shaffoflikni oshirish muhimdir. Bu:

Mablag'larni sarflashda ochiqlik: Byudjet transfertlari va ularning sarflanishi bo'yicha jamoatchilikka aniq ma'lumotlar taqdim etilishi kerak. Maxsus onlayn platformalar yoki mobil ilovalar orqali aholi mablag'larning qayerga sarflanishini kuzatib borish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

Monitoring va nazorat: Byudjet transfertlarini sarflash jarayonini mustahkamlash uchun hududiy va markaziy darajadagi audit va nazorat tizimlari ishlab chiqilishi kerak. Byudjet transfertlarining samarali taqsimlanishi uchun iqtisodiy ehtiyojlar va hududlarning maxsus ehtiyojlari hisobga olinishi kerak. Masalan, resurslarni iqtisodiy o'sish sur'ati past bo'lgan yoki ijtimoiy xizmatlarga ehtiyoj yuqori bo'lgan hududlarga ko'proq ajratish zarur. Har bir hududning o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda, mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish kerak. Bu strategiyalar orqali transfertlar aniq maqsadlar uchun ajratilishi va ularning samaradorligi oshiriladi. Mahalliy hokimiyat organlarining byudjetni boshqarish va mablag'larni samarali taqsimlash bo'yicha bilimlarini oshirish kerak. Bu uchun davlat tomonidan maxsus treninglar tashkil etilishi va xalqaro tajribalardan foydalanilishi mumkin. Mahalliy hududlarga ajratilgan byudjet transfertlari samaradorligini oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni, jumladan, raqamli byudjetlashtirish tizimlarini joriy qilish zarur. Bu nafaqat mablag'larning tez va samarali sarflanishini ta'minlaydi, balki byudjet jarayonlarini optimallashtiradi.

Xulosa

Byudjet transfertlari O'zbekiston iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi va mintaqaviy rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Biroq, samaradorlikni oshirish va byudjet transfertlarini to'g'ri taqsimlash uchun shaffoflikni oshirish, hududiy ehtiyojlarga mos ravishda mablag'lar taqsimoti va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Bu chora-tadbirlar orqali byudjet transfertlarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni yanada kuchayadi. Qolaversa, budjet mablag'larining transferlari samaradorligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar va raqamlashtirish ushbu soha rivojlanishi uchun katta hissa qo'sha oladi. Buni rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyoti misolida ko'rishimiz mumkin.

REFERENCES

1. Shrenik Siroya, Linna Zhu, Sherly Pedro Understanding property taxes: What homeowners need to know? <https://medium.com/@jennyfermark07/understanding-property-taxes-what-every-homeowner-should-know-61e86383c591>.
2. www.imv.uz - O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti ma'lumotlari.
3. www.soliq.uz - O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasi rasmiy sayti ma'lumotlari.
4. Mehmonaliev, A. G. U., & Khidirov, N. G. (2022). Social-economic significance, essence and theoretical methodical basis of medium-term budget practice. *Science and Education*, 3(12), 991-996.
5. Mehmonaliev, A. G. U., & Khidirov, N. G. (2022). Public finance management its modern problems. *Science and Education*, 3(11), 1075-1080.
6. Allayarov, S. R. (2022). Mahalliy byudjetar moliyaviy barqarorligini ta'minlashning dolzarb masalalari. *Science and Education*, 3(3), 1150-1155.
7. Allayarov, S. R. (2014). Systemal understanding the insight, tasks and factors of economic growth. *Journal of Management Value & Ethics* (A quarterly Publication of GMA), Oct.-Dec, 20, 56-65.
8. Шермухамедова, Ш. А. (2017). Финансирование социальной сферы и социальной защиты населения как главное направление расходов Государственного бюджета Республики Узбекистан. *Современные гуманитарные исследования*, (3), 37-38.
9. Qarshiyeva, M. A. Q., & Xidirov, N. G. I. (2022). O'zbekiston "Yashil" iqtisodiyot sari. *Science and Education*, 3(12), 984-990.